

ОӘЖ: 109

ЭТИКА ЖӘНЕ ЭТИКЕТ

Андабаева Балнұр Мұхтарқызы
andabaevabalnur@gmail.com

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті

4691

Аңдатпа. Этика және этикет сөздерін көбінесе синоним ретінде қарастырып жатады. Әрине, екеуі де адамның қоғамдағы өзін-өзі ұстау жөніндегі тәртіптер болып саналады. Бірақ, біз оларды бір нәрсе ретінде қарастыра алмаймыз.

Этика – философия ғылымының бір саласы. Оның оқу объектісі-мораль. Бірақ «мораль» мен «этика» сөздерін шатыстырмаған жөн. Этиканың басты мәселесі- ізгілік пен жамандықты айыра білу болып табылады.

Ал этикет – қоғамда өзін-өзі ұстау қағидаларының жиынтығы. Ол адамның қоғамдық орындарда, телефонмен сөйлескенде тіпті интернет желісінде ұстану керек тәртіп нормаларын қамтиды

Сонымен, этикет қоғамдағы дұрыс тәртіп болса, этика тек қана қоғамдағы емес, сонау адамның жан- дүниесінің сұлулығын реттейтін үлкен философиялық ілім.

Түйінді сөздер: этика, мораль, адамшылдық, этикет, қоғам, адам, мінез-құлық нормалары, тұлға, құндылық, жақсылық, жамандық, ұят.

Аннотация. Слова этика и этикет часто считаются синонимами. Конечно, оба являются дисциплинами человеческого поведения в обществе. Но мы не можем рассматривать их как одно целое.

Этика - это раздел философской науки. Его объект изучения - мораль. Но слова «мораль» и «этика» не следует путать. Основная проблема этики - это умение различать добро и зло.

А этикет - это набор принципов поведения в обществе. Он включает правила поведения, которые необходимо соблюдать в общественных местах, по телефону и даже в Интернете.

Таким образом, если этикет - это правильный порядок в обществе, этика - великая философская доктрина, регулирующая красоту не только общества, но и человеческой души.

Ключевые слова: этика, мораль, этика, этикет, общество, человек, нормы поведения, личность, ценности, добро, зло, стыд.

Annotation. The words ethics and etiquette are often considered synonymous. Of course, both are disciplines of human behavior in society. But we cannot consider them as one whole.

Ethics is a branch of philosophical science. Its object of study is morality. But the words "morality" and "ethics" should not be confused. The main problem of ethics is the ability to distinguish between good and evil.

And etiquette is a set of principles of behavior in society. It includes rules of conduct that must be followed in public places, over the phone, and even on the Internet.

Thus, if etiquette is the correct order in society, ethics is a great philosophical doctrine that regulates the beauty of not only society, but also the human soul.

Key words: ethics, morality, ethics, etiquette, society, man, norms of behavior, personality, values, good, evil, shame.

«Этика» және «Этикет» сөздерін күнделікті өмірде көп кездестіріп жатамыз. Бірақ та ,барлық адам оларды дұрыс мағынасында қолдана бермейді. Шын мәнінде бұл терминдер арасында қандай ұқсастық пен айырмашылық бар екенін білу үшін алдымен екеуіне де анықтама бере кетейік.

«Этика» ұғымы ежелгі гректің (этнос) сөзінен шыққаны барлығымызға мәлім. Алдымен этнос сөзін бірге тұратын жер, үй, тұрғын үй, жануарлар ұясы, құстар ұясы деп түсінді. Кейіннен ғана ол қандай да бір құбылыстың, мінездің, әдет-ғұрыптың, мінездің тұрақты сипатын білдіре бастады.

Аристотель «этос» сөзін адамның мінезі ретінде түсініп, адамшылық қасиеттер деп атайтын адами қасиеттердің ерекше класын белгілеу мақсатында «этикалық» сын есімін енгізді. Этикалық ізгіліктер, демек, адам мінезінің, оның темпераментінің, рухани жан-дүниесінің қасиеттері. Сонымен қатар, оған мінез ерекшеліктерін де жатқызуға болады: байсалдылық, батылдық, жомарттық. Этикалық ізгіліктер жүйесін білімнің ерекше саласы ретінде белгілеу және осы білімді тәуелсіз ғылым ретінде көрсету үшін Аристотель «этика» терминін енгізді.

Аристотель «этикалық» терминді грек тілінен латын тіліне дәлірек аудару үшін Цицерон «moralis» (мораль) терминін енгізген болатын. Ол мұны мінезді, темпераментті, сәнді, киім киюді, әдет-ғұрыпты білдіру үшін қолданылған «mos» (mores - көпше) сөзінен құраған.

Осылайша, өзінің бастапқы мағынасында «этика», «адамшылық», «мораль» бір термин болғанымен, үш түрлі сөз. Себебі, философияның даму барысында этика білім саласы ретіндегі өзіндік ерекшелігі ашылған сайын, бұл сөздерге әр түрлі мағына беріле бастайды.

Сонымен, этика деп, ең алдымен, білімнің, ғылымның саласын, ал мораль немесе адамшылық деп - ол зерттейтін пәнді айтамыз. Алайда, зерттеушілер «мораль» және «адамшылық» терминдерін бөлуге әр түрлі әрекеттер жасаған. Мысалы, Гегель моральды іс-әрекеттің субъективті жағы, ал адамшылық - іс-әрекеттің өзі, олардың объективті мәні деп түсінді. Осылайша, ол адамның өзінің субъективті бағалауларындағы іс-әрекеттерді, кінә сезімдерін, ниеттерін мораль деп, ал адамшылық деп жеке тұлғаның отбасында, мемлекетте және адамдар өмірінде шынайы болатын әрекеттерді айтады. Мәдени және лингвистикалық дәстүрге сәйкес, адамшылық көбінесе жоғары фундаменталды позиция ретінде түсіндіріледі, ал мораль, керісінше, жердегі, тарихи өте өзгермелі мінез-құлық нормалары болып табылады. Атап айтқанда, Құдайдың өсиеттерін адамшылық деп, ал мектеп мұғалімінің ережелері н-мораль деп атауға болады.

Мораль (адамшылық) дегеніміз не?

Бұл сұраққа әр түрлі философиялық мектептер мен ойшылдар әр түрлі жауаптар берді. Осы уақытқа дейін адамшылықтың бұл құбылыстың ерекшеліктерімен тікелей байланысты ешқандай даусыз, бірыңғай анықтамасы жоқ. Адамшылық пен моральдың өзінің де моральдың әртүрлі бейнелері болуы кездейсоқ емес.

Мораль тек шешімді қажет ететін проблема ретінде ғана емес, теориялық ойлауды да қажет етеді. Сонымен, адамшылық дегеніміз ол жәй «бар» емес. Ол, ең алдымен, «болуы керек». Сол үшін де, этика мен моральдың өзара байланысы оны бейнелеумен және түсіндірумен шектеліп қалмауы керек. Этика да адамшылықтың өзіндік моделін ұсынуы керек.

Қазіргі кезде әдепте кеңінен ұсынылған және мәдениетке өте берік енген кейбір жалпы адамшылық сипаттамалары бар. Бұл анықтамалар мораль туралы жалпы қабылданған көзқарастарға сәйкес келеді. Сонымен, моральдың жалпы талдауы әдетте екі категорияға жіктеледі: жеке тұлғаның моральдық (адамшылық) өлшемі және қоғамның моральдық өлшемі.

Тұлғаның моральдық (адамшылық) өлшемі.

Грекияда ежелгі дәуірден бастап адамшылық дегеніміз адамның өзінен жоғары көтерілуінің өлшемі, адамның өз іс-әрекеті үшін, істеген ісі үшін қаншалықты жауап беретіндігін білдіретін көрсеткіш ретінде түсініледі. Этикалық рефлексиялар көбінесе адамның кінә және жауапкершілік мәселелерін түсіну қажеттілігіне байланысты туындайды. Демек, адамның өзіне деген үстемдігі туралы мәселе құмарлықтың үстінен ақылдың үстемдігі туралы мәселе болып табылады. Мораль, сөздің этимологиясы көрсеткендей, адамның мінезімен, оның темпераментімен байланысты. Бұл оның жан дүниесінің сапалы сипаттамасы. Егер адамды кең жүректі деп атайтын болса, онда ол оның адамдарға мейірімді, қамқор екенін білдіреді. Керісінше, біреуді тас жүрек десе, олар оның

зұлым әрі қатал екенін білдіреді. Осы адам жанының сапалы анықтаушысы ретіндегі адамшылықтың құндылығын Аристотель негіздеген болатын.

Адамшылықтың адамның өзін қалауымен шектеу қабілеті ретінде қарастыруға болады. Ол нәпсіқұмарлықпен бетпе-бет келуі керек. Барлық халықтар үшін және барлық уақытта мораль өзімшіл құмарлыққа қатысты ұстамдылық ретінде түсінілді. Бірқатар адамшылық қасиеттерде алғашқы орындардың бірін байсалдылық пен батылдық иеленді, бұл адамның ашкөздік пен қорқынышқа, ең күшті инстинктивтік тілектерге қалай қарсы тұруды білетіндігін, сонымен қатар оларды қалай басқаруға болатындығын білетіндігіне куә болды.

Алайда өзіңіздің құмарлықтарыңызды билеп-төстеп, оларды басқару оларды жою дегенді білдірмейді. Құмарлықтардың өзі де «нұрландыруға» болатындықтан, ақыл-ойдың дұрыс пайымдауларымен байланысты болады. Осылайша, екі позицияны, ақыл мен сезімнің (құмарлықтың) ең жақсы арақатынасын және осы қатынасқа қалай қол жеткізілетінін ажырату қажет.

Этикет дегеніміз не?

Этикет - бұл адамдардың қарым-қатынастарының әр түрлі салаларына әсер ететін мінез-құлықты реттеу (қарым-қатынас, киім мәдениеті, ұлттық дәстүрлер, іскерлік байланыстар). Этикет тарихи құбылыс ретінде біздің болмысымыздың этикалық және эстетикалық жақтарын біріктіреді.

Қарапайым қауымдық жүйенің өзінде қоғамдастықтың әр тобына тән мінез-құлық нормалары дами бастады: ер адамдар тамақ алып, жаулардан қорғанумен айналысты, әйелдер отты қорғап, балаларды тәрбиеледі, ақсақалдар білімдерін беріп, жаңаларын жинақтады. Ежелгі әдеп кодексін қытайлық «Тарихи аңыздар кітабы» деп атауға болады, онда адамның негізгі қасиеттері: батылдық, адалдық, даналық, қайырымдылық, үлкендерді сыйлау туралы айтылады.

Ғасырлар өтті, жаңа әдет-ғұрыптар пайда болды, адамдар өзгерді. Мұның бәрі бірыңғай «этикет» ұғымына біріктірілді. Бұл тұжырымдаманың көптеген әр түрлі анықтамалары бар. Ең жиі кездесетіні этикет - бұл қоғамдағы тәртіп ережелерінің жиынтығы дейді.

Көптеген «этика» мен «этикет» үшін бірдей ұғымдар екендігі қызықты. Жалпы бұл шындық, сөздердің мағыналары бір-бірімен тығыз байланысты. Алайда «этикет» (этикет) сөзі француздан шыққан, ал «этика» (ethos - этос - әдет, бейімділік) грек тілінен шыққан. «Этикет» «нота, этикетка» деп аударылады. Францияда бұл сөз нота - салтанатты іс-әрекеттің хаттамасын білді.

Қазіргі этикет - бұл жеке тұлғаның және жалпы қоғамның сыртқы мәдениетінің маңызды компоненті. Алайда, бұл ұғым басым болатын мамандықтар бар. Бірінші кезекте әңгіме дипломатиялық қызмет қызметкерлері, саясаткерлер, мәдениет қайраткерлері, сондай-ақ кәсіпкерлер мен ғалымдар туралы болып отыр.

Бүгінгі таңда, заманауи технологиялар мен тиімді жұмыс істейтін бұқаралық ақпарат құралдарының әлемінде кез-келген қате мәлімдеме немесе апатты мінез-құлық бірден ұлттық қана емес, бүкіл әлемде көпшіліктің меншігіне айналуы мүмкін. Сондықтан мәдениетті көтеру және әдептіліктің қыр-сырын түсіну өте маңызды.

Біз көптеген этикет ережелерін автоматты түрде орындаймыз. Әр секунд сайын қалай дұрыс жасау керектігін ойлайтын адам бір кездері сұрақ қойған қарт адамның жағдайына тап болады: «Ұйықтап жатқанда сақалды қайда жасырасың?». Осы уақытқа дейін бұл сұрақты ешқашан қинамаңыз, бақытсыз адам сақалын қайда жасыратынын таңдап, ұйқысыз кетті. Сондықтан сіз этикет ережелерін минут сайын есте сақтамауыңыз керек, бірақ оларды соншалықты жақсы білгеніңіз жөн, сіз өзіңіздің іс-әрекеттеріңіз бен сөздеріңіздің дұрыстығы туралы ойланбастан сөйлесе аласыз.

Этикеттің белгілі бір ерекшеліктері бар:

Онда ғасырлар бойы қалыптасқан жалпы адами жүріс-тұрыс ережелері бар. Әр білімді азамат әдеттегі сыпайылық ережелерін біледі. Этикет кез-келген этностың ерекшеліктерін бейнелейді: әдет-ғұрып, дәстүр, әдет-ғұрып.

Этикет - бұл ақпарат беретін және адресатқа деген көзқарасын білдіретін кәдімгі белгілер мен қимылдардың күрделі жүйесі. Жақсы досыңның иығынан ұруға болады, бірақ жоғары лауазымды шенеунік емес. Егер әйел оған құрметін білдіріп кірсе, ер адам орнынан тұрады. Ым-ишара, бас қимылдары, көз қимылдары іскери келіссөздер немесе дипломатиялық сапарлар кезінде маңызды.

Мінез-құлық ережелері тарихи тұрғыдан дамыды, олар абсолютті емес, керісінше жергілікті сипатта болады. Егер бір елде, бейтаныс адаммен кездескенде, сыпайы түрде бас ию әдетке айналса, екінші бір елде - қатты сүйісу керек. Екеуі де осы ортадағы норма ретінде қарастырылатын болады.

Этикет белгілі бір елде қалыптасқан құндылықтар жүйесін сипаттайды. Оның көмегімен сіз адамдар арасындағы қарым-қатынасты анықтай аласыз (жақын және онша емес, достық немесе дұшпандық). Адамдардың әртүрлі іс-шаралар кезіндегі орналасуы (салтанатты, жоқтау) қатысушылардың теңдігі (немесе сыныбы) туралы түсінік береді. Мысалы, Ресейде ұзақ уақыт бойы ең қымбат адамдар «жоғарғы» (ең жақсы) жерде отырды. «Нижнее» ең аз құрметті қонақтарға барды. Кез-келген кездесуді, конференцияны еске түсіру жеткілікті: маңызды қонақтар залда бетпе-бет отырып, мінбеден орын алады.

Бірақ Артур патшамен және оның рыцарларымен ассоциацияны бірден тудыратын дөңгелек үстелге жиналу әдеті - бұл семинарға, кездесуге, конференцияға қатысқандардың бәрінің теңдігін көрсететін психологиялық әдіс.

Этикет шартты сипатқа ие, оның нормалары өнімді қарым-қатынасты ұйымдастыра алатын және өзара түсіністікті арттыратын мінез-құлықтың осындай нұсқаларын ұсынады. Сонымен қатар, бұл адамшылықтың көрінісі. Адамның ішкі әлемінде де эстетикалық компонент бар, олар: «Әдемі фраза, әдемі ым» деп бекер айтпаған.

Мінез-құлық ережелерін іс жүзінде қолдану қажет, сонымен қатар мүмкін, өйткені ол өзіне және айналасындағыларға қатысты ыңғайлы. Этикет жаңа уақыттың, жаңа талаптардың әсерінен өзгереді. Барлық мінез-құлық ережелерін есте сақтау шындыққа сәйкес келмейді, бірақ, бақытымызға орай, бұл талап етілмейді. Этикеттің негізгі қағидаларын түсініп, оларды іс жүзінде қолдану өте маңызды:

Гуманизм принципі.

Іс-әрекеттің орындылығы принципі.

Эстетикалық мінез-құлық.

Өз елінің және басқа елдердің дәстүрлерін құрметтеу.

Гуманизм қағидасы этикеттің адамшылық жағын бейнелейді және тұлға аралық қарым-қатынас мәдениетіне қойылатын белгілі бір талаптарды: сыпайылық, қарапайымдылық, төзімділікті қамтиды.

Сыпайылық - бұл көптеген реңктері бар көпқырлы ұғым: бұл дұрыс сыпайылық, ал нәзіктік, сыпайылық. «Дәлдік - бұл патшалардың ілтипаты» және сонымен қатар көптеген елдердегі этикеттің маңызды сипаттамасы болып табылады.

Келесі принцип мүлдем жаңа, бейтаныс ортада немесе стандартты емес жағдайда өзін дұрыс ұстау қабілетін сипаттайды. Кез-келген адам өзін-өзі ұстаудың нақты ережелерін білмейтін жағдайға тап болуы мүмкін. Мұнда әдептілік, өзін-өзі ұстау мәдениеті, әзіл-оспақ, бар білімді жаңа қарым-қатынас жағдайына ауыстыру қабілеті көмекке келеді.

Сонымен, қорытындылай келе, «этикет» пен «этика» сөздері мағыналары жақын болғанымен бір нәрсе деп қабылдай алмаймыз. Оларды бір-бірінен кем немесе артық деп қабылдау да дұрыс емес, себебі олардың әрқайсысының өз ерекшеліктері мен мәселесі бар және бір-бірінен ерекшеленеді.

Этикет ережелерінің қыр-сырын бағдарлай білу сіздің мәдени деңгейіңізді көрсетіп қана қоймай, кез-келген жағдайда және кез-келген елде өзіңізді сенімді сезінуге

көмектеседі. Ал, мораль мен адамшылық сіздің жан дүниеніңізді рухани байытудың кілті болып саналады.

Қолданылған әдебиет тізімі:

1. <https://vplate.ru/etiket/vidy/>
2. <https://ur-consul.ru/Bibli/Etika.html#Q-304-4-Eticheskiye-tsyennosti>
3. <https://bigenc.ru/philosophy/text/4916682#:~:text=ЭТИКА%20%5Влат.%20ethica%2C%20от%20греч.,общепринятым%20обозначением%20особой%20филос.%20дисциплины>